

CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA DOBROGEI SPRE STATALITATE

Cristina DUMITRU*

Abstract: Consideration regarding State organization in Dobrudja

The present work focuses on the union of the political and state structures in the Romanian region, a process which was brought about by the complete maturity of the Romanian society and its commitment to organizing the state. Thus, the formation of the Romanian medieval states marked a fundamental moment in the Romanian people's history as far as the evolution of the social and political organization process is concerned. Archeological proof shows that the geographical area between the Danube and the Black Sea was characterized by 'an active economic life which caused a rich cultural climate in which the Turkish and Mongolian western elements met on the background of a Romanian-Byzantine local civilization which was better shaped in the 10th and 11th centuries'.

***Keywords:** Despotic, allogeneous elements, Former State Political Organization, Byzantine Influence, Autonomous Principality, thema.*

1. Structuri economice și social-politice între Dunăre și Marea Neagră în a doua jumătate a secolului al XIII-lea și până la jumătatea secolului al XIV-lea. Pe fondul crizei interne și externe, tot mai accentuate, al statului vlaho-bulgar al Asăneștilor¹, în spațiul geografic între Dunăre și Marea Neagră, mai precis în zona județelor Tulcea și Constanța, își făcea apariția la începutul deceniului trei al veacului al XIII-lea, o formațiune politică românească (Terra Blachorum), autonomă în raport cu statul Asăneștilor și, din deceniul al patrulea, autonomă față de Hanatul Hoardei de Aur. Primul conducător cunoscut al acestei formațiuni a fost Dimitrie (menționat în secolul al XIV-lea)².

* Profesor de istorie, Grupul Școlar „Danubius”, Călărași.

¹ Anca Ghiță, *Formațiuni politice la Dunărea de Jos și Marea Neagră în cadrul unității etnico-geografice românești (secolele XIII-XIV)*, în *Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană*, București, Institutul de Studii Sud-Est Europene, 1986, p. 49.

² *Ibidem*, p. 49.

La sud de această “țară a românilor” (terra Blachorum) apăruse, cam în aceeași perioadă, o altă formațiune politică cu centrul la Caliacra, numită “țara Cavarnei” (terra Kavarnia) într-o diplomă de la 1230 a țarului vlaho-bulgar Ioan Asan al II-lea³. Această formațiune avea să constituie, mai târziu, în secolul al XIV-lea, nucleul viitorului stat dobrogean.

Mărturiile arheologice, și nu numai ele, au arătat că în acest spațiu geografic dintre Dunăre și Marea Neagră “pulsă o viață economică activă, cu înrâuriri directe asupra unui climat cultural complex în care elementele alogene occidentale, mongole, turce se întâlneau pe un fond de civilizație locală româno-bizantină conturată mai bine în secolele X-XII”⁴.

Multă vreme spațiul dobrogean s-a aflat în sfera de influență politică, economică și culturală a Imperiului Bizantin (971-1202). Apoi, el a trecut, foarte probabil, sub controlul unor șefi politici locali, aflați la rândul lor sub suzeranitatea unor șefi cumani din stânga Dunării și apoi a tătarilor⁵.

Bizantinii au redevenit activi la Dunărea de Jos, în urma unor campanii balcanice ale împăratului niceean Ioan III Vatatzes (1222-1254), din anii 1242, 1246 și 1252⁶. La jumătatea veacului al XIII-lea, Mihail al VIII-lea Paleologul avea să consolideze influența bizantină la gurile Dunării.

Comunitățile rurale și urbane dobrogene au fost direct influențate și de coloniile italiene de la Marea Neagră.

Cruciada a IV-a și cucerirea Constantinopolului de către cavalerii cruciați, în anul 1204, avea să deschidă drum corăbiilor italiene în Marea Neagră⁷. Aici, la Marea Neagră, se întâlneau, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, negustori genovezi și venețieni, meșteșugari lombarzi, postăvari florentini, bancheri cremonezi și corăbieri sicilieni; aici se aduceau mărfuri din Occident, Asia și Africa⁸.

Dintre toți italienii, genovezii sunt cei ce tind să monopolizeze comerțul în zonă. Prin tratatul de la Nymphaion (13 martie 1261), Mihail VIII Paleologul acorda genovezilor, pentru sprijinul dat în recucerirea

³ Idem, *Aspecte ale organizării politice în Dobrogea medievală*, în „Revista de istorie”, 1981, nr.10, p. 1864.

⁴ Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, Editura Academiei, 1974, p. 154.

⁵ *Ibidem*, p. 162.

⁶ Stelian Brezeanu, *O istorie a Imperiului Bizantin*, București, Editura Albatros, 1981, p. 103.

⁷ Răzvan Theodorescu, *op.cit.*, p. 142.

⁸ Gh. I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, ediția a II-a revăzută, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 307.

Constantinopolului, mari privilegii comerciale în Marea Neagră⁹. Nici venețienii nu se vor lăsa mai prejos: la 18 iunie 1265 ei vor obține de la Bizanț largi concesiuni comerciale în Imperiu, ce vor fi reconfirmate în 1268, 1276 și 1285¹⁰.

Marea Neagră reprezenta singura posibilitate pentru europeni, sau mai corect spus pentru italieni, de a pătrunde în interiorul continentului Asiatic¹¹. Drept urmare ea a suscitât interesul marilor puteri comerciale Veneția și Genova iar interesele acestora aveau să se ciocnească în veacul al XIV-lea. Este vorba despre celebrele războaie veneto-genoveze pentru supremație în Marea Neagră, considerate la acea vreme, “principalul izvor al mărfurilor”¹².

În urma victoriilor repurtate în fața flotelor veneto-bizantine, genovezii își instaurează dominația la gurile Dunării (jumătatea secolului al XIV-lea), punând stăpânire pe cetățile Licostomo, Chilia și Maurocastron (Cetatea Albă)¹³. Rezistența disperată a Veneției a dus, însă, la salvarea pozițiilor sale pontice, fapt consemnat prin pacea de la Torino (1381)¹⁴.

2. Spațiul dobrogean sub influența Bizanțului. La sfârșitul secolului al X-lea, odată cu reconquista lui Ioan Tzimiskes, Dobrogea avea să reintre sub autoritatea Imperiului după aproape trei secole de “barbarizare”¹⁵. Această veche provincie romană, organizată acum sub forma unei “theme” (thema Paristrion)¹⁶, urma să joace un rol important în consolidarea sistemului defensiv bizantin¹⁷.

⁹ Stelian Brezeanu, *op.cit.*, p. 174.

¹⁰ *Ibidem*, p. 176.

¹¹ Șerban Papacostea, *Drumurile comerciale internaționale și geneza statelor românești în viziunea lui Nicolae Iorga și în istoriografia zilelor noastre*, în „Studii și materiale de istorie medie”, XVIII, 2000, p. 47.

¹² *Ibidem*, p. 47.

¹³ Șerban Papacostea, *Desăvârșirea emancipării politice a Țării Românești și a Moldovei (1330-1392)*, în *Evul Mediu românesc*, București, Editura Corint, 2001, p. 17.

¹⁴ Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 17.

¹⁵ Stelian Brezeanu, *Romanitatea sud-dunăreană în veacul de mijloc*, în *Romanitate orientală în Evul Mediu: de la cetățenii romani la națiunea medievală*, București, Editura All Educational, Seria All Istorice, 1999, p. 25.

¹⁶ Idem, *O istorie a Imperiului Bizantin...*, p. 103.

¹⁷ Bizantinii au refăcut vechile cetăți bizantine: Noviodunum (Isaccea), Dinogetia (Dârvan), Arrubium (Măcin), Carsium (Hârșova), Capidava (Constanța) și Axiopolis (Hinog-Cernavodă). Mai mult, ei au construit o cetate la Păcuiul lui Soare, la 18 km de Silistra, rolul ei fiind acela de a controla circulația pe Dunăre și trecerea spre Câmpia Munteană; vezi și P. Diaconu, Silvia Baraschi, *Păcuiul lui Soare. Așezare medievală (secolele XIII-XIV)*, București, 1977.

Noua unitate administrativ-militară bizantină s-a suprapus unor formațiuni politice prestatale locale deja existente, așa- numitele “jupanate” ale lui Dimitrie¹⁸ și Gheorghe¹⁹.

Influența bizantină a impulsionat, cum era și firesc, viața economică, politică, socială și culturală a comunităților dobrogene. Iată, de pildă, potrivit însemnărilor “toparhului” grec, un dregător bizantin, la sfârșitul secolului al X-lea și începutul secolului al XI-lea, în partea de nord a Dobrogei existau “zece orașe” (poleis) și “cinci sute de sate” (Komai)²⁰.

Nu de puține ori, formațiunile politice dobrogene au căutat să se emancipeze de sub autoritatea Bizanțului. Rămâne celebru, în acest sens, episodul revoltei șefilor locali dobrogeni, în frunte cu Tatos²¹, împotriva stăpânirii bizantine²².

La sfârșitul veacului al XII-lea, datorită răscoalei vlahilor și bulgarilor din Balcani, în 1186, sub conducerea Asăneștilor, thema Paristrion a fost desființată. Părțile dunărene au intrat, probabil, sub controlul statului vlaho-bulgar, în timp ce teritoriile central-nordice aveau să alcătuiască o “terra Blachorum” (secolul al XIII-lea)²³. Mai târziu, avea să apară și o “terra Blachorum” în partea de sud a Dobrogei, desprinsă, înainte sau la 1230, de sub autoritatea Asăneștilor și cunoscută sub numele de “Țara Cavarnei”²⁴. Marile ofensive balcanice ale împăratului Ioan III Vatatzes, apoi cele ale lui Mihail VIII Paleologul au restabilit și consolidat influența bizantină la gurile Dunării²⁵. Pe la 1320, însă, au fost puse bazele principatului autonom dintre

¹⁸ Menționat de o inscripție cu litere chirilice, descoperită la Mircea Vodă, datată 943: A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor între Dunăre și Mare, Dobrogea*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 161-175.

¹⁹ Sergiu Columbeanu, *Cnezate și voievodate românești*, București, Editura Albatros, 1973, p. 18.

²⁰ Sergiu Isopescu, *Constituirea statelor feudale – expresie a procesului istoric de dezvoltare a poporului român în vatra strămoșească*, în „File din istoria militară a poporului român. Studii”, vol. 10, București, 1982, p. 66.

²¹ Menționat de Ana Comnena, pentru anul 1086, alături de alți doi șefi dobrogeni Satza și Sestlav; v. în *Fontes Historiae Daco – Romanae. Izvoarele istoriei românilor*, vol. III, (Scriitori bizantini), secolele XI-XIV, București, 1975, p. 89. ceva mai târziu este menționat și un anume Pudilos, „fruntaș al vlahilor”; *ibidem*, p. 115; vezi și P. Diaconu, *Istoria Dobrogei în unele lucrări străine recente (II)*, în „Revista de istorie”, XXX, 1977, nr. 10, p. 198.

²² Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 123, 134.

²³ Anca Gheață, *op.cit.*, p. 49-50.

²⁴ *Ibidem*, p. 50.

²⁵ Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 163.

Dunăre și Mare, al cărui prim conducător menționat a fost Balica (1346)²⁶. Autonom din punct de vedere politic, acest “principat” dobrogean era legat cultural și religios de Bizanț²⁷. Foarte curând el avea să devină un factor de autoritate în Balcani²⁸.

3. Formarea despotatului dobrogean. Relațiile Dobrogei cu Bizanțul. La sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea spațiul dobrogean avea să cunoască, așa cum de altfel întreg teritoriul românesc extracarpatic, “fenomenul istoric al afirmării unor formațiuni statale”.

Toate acestea au fost favorizate de mutațiile politice în plan internațional: declinul Hanatului Hoardei de Aur, după moartea lui Nogai (1299)²⁹; criza Imperiului Bizantin ca urmare a amenințării otomane în Asia Mică (1300)³⁰ și mai ales ca urmare a războiului celor doi Andronici (1321-1328)³¹; dar și criza regatului maghiar, izbucnită ca urmare a luptelor pentru tron, după stingerea dinastiei Arpadienilor.

Către jumătatea secolului al XIV-lea devine tot mai evidentă tendința de unificare a formațiunilor politice dobrogene în jurul “țării Cavarnei”, a lui Balica și apoi a lui Dobrotici³², cu atât mai mult cu cât amenințarea tătaromongolă în zonă nu încetase.

Statul dobrogean cunoaște o adevărată dezvoltare³³ și se afirmă ca principal factor politic în Balcani în vremea lui Dobrotici (1354-1386)³⁴. Acesta îi urmasese lui Balica la conducerea principatului dobrogean, cunoscut sub numele de “țara Cavarnei” și având centrul la Caliacra³⁵, într-o epocă

²⁶ Răzvan Theodorescu, *op.cit.*, p. 154.

²⁷ *Ibidem*. Principalul beneficiar al restabilirii contactelor cu lumea bizantină, la jumătatea secolului al XIII-lea, a fost cetatea Vicina (cf. Stelian Brezeanu, *op.cit.*), devenit nu numai centru economic și comercial important, dar și scaun mitropolitan (1204-1261). Vicina este identificată, de către unii istorici, cu Isaccea, vechiul Noviodunim (cf. C.C. Giurescu, Localizarea Vicinei și importanța acestui oraș pentru spațiul carpato-dunărean, în „Peuce”, II, Tulcea, 1971, p. 257-260).

²⁸ Răzvan Theodorescu, *op.cit.*, p. 154-155.

²⁹ P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, Editura Științifică, 1969, p. 310.

³⁰ Stelian Brezeanu, *op.cit.*, p. 182.

³¹ *Ibidem*, p. 186-187.

³² Răzvan Theodorescu, *op.cit.* p. 189.

³³ Ștefan Ștefănescu, *Despotatul dobrogean, de la Dobrotici la Mircea cel Bătrân*, în “Magazin istoric”, I (1967), nr. 9, p. 46-53.

³⁴ Stelian Brezeanu, *op.cit.*, p. 186.

³⁵ Anca Gheață, *Aspecte ale organizării politice în Dobrogea medievală*, în „Revista de istorie”, 1981, nr.10, p. 1864.

extrem de agitată: este vorba de războiul civil de la Constantinopol dintre Ioan al VI-lea Cantacuzino și Ioan al V-lea Paleologul (1352-1354)³⁶ și mai ales de începutul expansiunii otomane în Balcani (1354)³⁷.

Dobrotici s-a amestecat în luptele interne din Bizanț, acordând ajutor lui Ioan al V-lea Paleologul. Mai târziu, în 1357, acesta avea să-I acorde lui Dobrotici titlul de “despot”³⁸. De acum, statul dobrogean, unificat sub conducerea lui Dobrotici, avea să fie strâns legat de Bizanț, nu numai în plan cultural și religios, dar și în plan politic³⁹.

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, în zona Dârstor-Silistra și gurile Dunării își făcea apariția o formațiune politică recunoscută până și de regalitatea maghiară⁴⁰, aflată sub conducerea unui “princeps Dimitrie” și cunoscută sub numele de “Țara Dârstei” (1386)⁴¹. Amenințată de genezezi, ea a fost nevoită să ceară, probabil, ajutorul lui Dobrotici⁴².

Conflictul cu genezezii l-a determinat pe Dobrotici să caute alianță cu venețienii, rivalii lor. Așa se explică faptul că, la 1379, în timpul “războiului Chioggiei” (1377-1381), flotele dobrogene și cele venețiene au colaborat la blocada Constantinopolului⁴³.

Urmașul lui Dobrotici, Ivanco (1386-1388) va fi nevoit, ca urmare a creșterii amenințării otomane în Balcani⁴⁴, să cadă la înțelegere cu genezezii (1387)⁴⁵. Câțiva ani mai târziu, în 1388 sau 1389, Ivanco avea să piară în luptele purtate împotriva turcilor⁴⁶. De la 1389 și până la 1417, cu scurte întreruperi, Dobrogea avea să se afle sub stăpânirea lui Mircea cel Bătrân, domnul Țării Românești.

³⁶ Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 195.

³⁷ *Ibidem*, p. 196.

³⁸ *Istoria românilor*, vol. III, *Genezele românești*, coord. Șt. Pascu și R. Theodorescu, București, 2001, p. 588-589.

³⁹ Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 154-155.

⁴⁰ *Documenta Romaniae Historica*, D, *Relatiile dintre Țările Române*, vol. I, București, 1977, doc. 49.

⁴¹ P. Diaconu, *O formațiune politică la Dunărea de Jos: Țara Dârstei*, în vol. „Documente noi și informații arheologice”, București, 1977, p. 37-40.

⁴² *Ibidem*, p. 37-40.

⁴³ Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 199.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 200.

⁴⁵ Răzvan Theodorescu, *op.cit.*, p.145.

⁴⁶ Halil Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică 1300 – 1600*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 58.